

УДК 130.2:316:334.5

РЕФОРМУВАННЯ В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Єременко О.В.

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

У статті розглянуто принципи державної політики в галузі охорони праці. Автор акцентує увагу на необхідності реформування національної системи охорони праці. Велика увага приділена пріоритетним напрямкам у реформуванні державної системи охорони праці. Висвітлено перспективи державної політики в означеній проблемі. Автором наголошено на необхідності вдосконалення системи охорони праці в сучасних умовах.

Ключові слова: охорона праці, охорона здоров'я, реформування системи, трудовий договір, безпека праці.

Постановка проблеми. Останнім часом вимоги з охорони здоров'я часто не дотримуються підприємствами різних організаційно-правових форм, які використовують працю найманих працівників. Чимало керівників підприємств безвідповідально ставляться до обов'язків щодо створення здорових і безпечних умов праці, часто розглядають ці питання як другорядні. Такий стан охорони здоров'я на виробництві пояснюється передусім важким економічним становищем держави, а також іншими об'єктивними і суб'єктивними причинами, які полягають у зносі основних виробничих фондів, у тому, що немає зацікавленості власників у поліпшенні умов і безпеки праці, в некомпетентності більшості персоналу в питаннях охорони здоров'я, в низькій трудовій і технологічній дисципліні, в недостатній ролі органів нагляду і контролю за дотриманням законодавства про працю й охорону здоров'я у процесі праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як вказує В. І. Прокопенко термін «охорона праці» вживається в двох значеннях: широкому й вузькому; у вузькому розумінні до поняття «охорона праці» відносяться «ті гарантії для працівників, що передбачають усі норми трудового законодавства». У широкому значенні під охороною праці розуміється сукупність правових норм, що охоплюють увесь комплекс питань застосування праці й приналежних до різних інститутів трудового права (трудоного договору, робочого часу і часу відпочинку та ін.) [7, с. 240]. До них належать норми, які забороняють не обґрунтовану відмову в прийнятті на роботу, обмежують переведення та звільнення працівників, встановлюють граничну тривалість робочого часу, регламентують час відпочинку, та багато інших, спрямованих на створення сприятливих загальних умов трудової діяльності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю вдосконалення і поліпшення системи охорони праці в умовах соціально-політичного життя суспільства початку ХХІ століття. Тому безпека праці на виробництві повинна стати пріоритетним напрямом як для керівників підприємств, так і для працівників. Адже сьогодні вигідніше вкладати кошти в створення безпечних умов праці, ніж потім нести колосальні матеріальні затрати у вигляді штрафів, допомоги сім'ям потерпілих, відновлення зруйнованих після аварій приміщень і шахт, ремонт пошкодженої техніки і обладнання. Саме тому

реформування системи охорони праці є актуальною темою сучасності.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є встановлення сучасних пріоритетів державної політики в контексті реформування системи охорони праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державна політика в галузі охорони праці базується на принципах:

- пріоритету життя і здоров'я працівників відповідно до результатів виробничої діяльності підприємства, повної відповідальності власника за створення безпечних і нешкідливих умов праці;

- комплексного розв'язання завдань охорони праці на основі національних програм з цих питань та з урахуванням інших напрямів економічної і соціальної політики, досягнень в галузі науки і техніки та охорони навколишнього середовища;

- соціального захисту працівників, повного відшкодування шкоди особам, які потерпіли від нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань;

- встановлення єдиних нормативів з охорони праці для всіх підприємств, незалежно від форм власності і видів їх діяльності;

- використання економічних методів управління охороною праці, проведення політики пільгового оподаткування, що сприяє створенню безпечних і нешкідливих умов праці, участі держави у фінансуванні заходів щодо охорони праці;

- здійснення навчання населення, професійної підготовки і підвищення кваліфікації працівників з питань охорони праці;

- забезпечення координації діяльності державних органів, установ, організацій та громадських об'єднань, що вирішують різні проблеми охорони здоров'я, гігієни та безпеки праці, а також співробітництва і проведення консультацій між власниками та працівниками (їх представниками), між усіма соціальними групами при прийнятті рішень з охорони праці на місцевому та державному рівнях;

- міжнародного співробітництва в галузі охорони праці, використання світового досвіду організації роботи щодо поліпшення умов і підвищення безпеки праці [2, с. 118].

Зауважимо, що іноземні громадяни і особи без громадянства, які працюють на підприємствах, розташованих на території України, мають такі ж права на охорону праці, як і громадяни України [11, с. 46].

У зв'язку з підвищенням кількості аварій, травм, смертей на виробництві, а також кількос-

ті професійних захворювань, 11 квітня 2000 року був ухвалений Закон «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», нова редакція Закону про охорону праці, а також Програма вивільнення жінок із виробництв, пов'язаних з важкою працею та шкідливими умовами, обмеження використання їхньої праці в нічний час. Програма розвитку виробництва засобів індивідуального захисту працівників, Державна програма навчання та підвищення рівня знань населення України з питань охорони праці сприятимуть подоланню кризових явищ у системі охорони праці. Також планується створити єдиний державний орган, який вирішуватиме питання нагляду за безпекою та охороною праці [10, с. 14].

Пріоритети та перспективи державної політики охорони праці.

Державне управління охороною праці – це діяльність органів законодавчої, виконавчої влади та місцевого самоврядування по забезпеченню безпеки праці, збереженню життя, здоров'я та працездатності людей на виробництві через формування та впровадження правових, соціально-економічних, організаційно-технічних та медико-профілактичних заходів, методів і засобів. Воно є підсистемою в системі державного соціально-економічного управління і передбачає розвиток чинної системи управління в державі, регіонах, галузях, на виробництві, забезпечує їх взаємодію та сприяє сполученню та поєднанню їх інтересів у сфері охорони праці на підставі розширення повноважень і підвищення відповідальності за вирішення поточних та перспективних проблем охорони праці. Принципами державного управління охороною праці є: попереджувальний характер управлінської діяльності щодо виникнення виробничих ризиків у трудовому процесі; орієнтація на можливий і реально досяжний рівень охорони праці; забезпечення реалізації законодавчо закріплених прав і гарантій у сфері охорони праці; комплексний соціальний захист працівників; економічна зацікавленість діяльності (поведінки) щодо забезпечення охорони праці; гласність та інформаційна відкритість у сфері охорони праці; чіткий розподіл відповідальності за незабезпечення (недодержання) вимог охорони праці між роботодавцем і працівником, невідворотність покарання; наукове забезпечення управління охороною праці [10, с. 18–19].

Значні фінансові обмеження, які пов'язані з економічною кризою та неприбутковістю заходів з охорони праці, потребують чіткого визначення пріоритетних і основних напрямів управління охороною праці та заходів щодо їх реалізації. Ними є: забезпечення реформування господарського механізму в контексті попередження та скасування виробничих ризиків; розвиток і раціональне поєднання державного та договірного регулювання; забезпечення дієвості правової бази охорони праці; забезпечення реалізації прав власника та працюючих у сфері охорони праці; впровадження моніторингу потреб в удосконаленні управління охороною праці; формування державної політики охорони праці та її реалізація; забезпечення права на компенсацію шкоди робітникам, що

постраждали на виробництві; розвиток системи страхування в сфері охорони праці; ефективне використання наукового потенціалу країни для потреб охорони праці [6, с. 4; 9, с. 5].

Механізм реалізації Концепції управління охороною праці пропонується здійснювати через нормативно-правове, організаційно-управлінське, організаційно-технічне, фінансово-економічне, інформаційне, кадрове та наукове забезпечення охорони праці. Фінансові заходи передбачають: фінансове забезпечення Національної програми комплексних заходів з поліпшення безпеки, гігієни праці та виробничого середовища; оцінку економічної ефективності використання коштів на заходи з охорони праці; проведення економічного аналізу витрат, пов'язаних із порушенням законодавства про охорону праці; визначення механізму залучення та цільового використання бюджетних коштів, коштів регіональних фондів державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та коштів підприємств на фінансування заходів з охорони праці; розробку державної системи стимулювання охорони праці; створення економічних умов зацікавленості в профілактичній діяльності з охорони праці; удосконалення системи нормування оплати праці з урахуванням вимог охорони праці; сприяння відтворенню та формуванню фондів охорони праці підприємств [3, с. 24].

Розробка концептуальної основи управління охороною праці, узагальнення проведених експертних опитувань з цих питань, а також врахування наукових здобутків вітчизняних фахівців та міжнародного досвіду дозволили визначити пріоритетні напрями правового забезпечення управління охороною праці. Вони потребують віддавати пріоритет профілактичному характеру діяльності; запобіганню виникнення виробничих ризиків; додержанню балансу законодавчої регламентації прав, обов'язків та їх ресурсного забезпечення. Удосконалення економічного механізму стимулювання охорони праці обумовлює започаткування системи пільгового оподаткування, кредитування та їх законодавчого визначення. Необхідно забезпечити узгодженість та координацію змісту законодавства з охорони праці з законодавствами про охорону здоров'я, про місцеве самоврядування, про страхування, про підприємства, а також з податковим законодавством, Адміністративним, Цивільним, Кримінальним, Бюджетним кодексами. Загальною вимогою є всебічне вивчення потреб з удосконалення дієвості законодавства про охорону праці. Обґрунтовано напрями упорядкування системи накладення штрафів посадовим особам за адміністративні порушення; розмежування компетенції та повноважень місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування у сфері охорони праці [6, с. 5–6].

У Законі України «Про підприємства в Україні» пропонується розширити положення щодо забезпечення охорони праці, виписавши окремою статтею «Діяльність підприємства з охорони праці». Вона повинна містити основні напрями діяльності із забезпечення реалізації прав і гарантій робітників у сфері охорони праці; розробку і функціонування на підприємстві системи управління охороною праці; розробку

і реалізацію за участю громадських об'єднань програм і заходів із поліпшення умов і безпеки праці, охорони життя і здоров'я людей на виробництві; створення і функціонування фонду та кабінету охорони праці на підприємстві; підвищення кваліфікації, навчання і перевірку знань робітників з охорони праці; визначення умов контрактів з питань охорони праці та контроль за їх дотриманням; забезпечення соціального захисту працівників, що зайняті на роботах з важкими, шкідливими та небезпечними умовами праці; проведення атестації робочих місць на відповідність вимогам з охорони праці; забезпечення формування та реалізації розділу з охорони праці та здоров'я колективного договору; підготовку пропозицій з удосконалення законодавства про охорону праці до національної, галузевої, регіональної програм з охорони праці та Генеральної угоди. Запропоновані положення з розширення видів дисциплінарного та адміністративного покарання за невиконання (незабезпечення) вимог охорони праці та надання можливості звільнення з підприємства порушників правил безпеки, якщо їх дії призвели до загибелі людей, доцільно використати при формуванні Трудового кодексу України.

Положення з управління охороною праці законів України «Про місцеве державні адміністрації» та «Про місцеве самоврядування в Україні» потребують розширення, конкретизації компетенції та повноважень місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування. Ними є: забезпечення реалізації прав і гарантій законодавства з охорони праці; ініціювання застосування заходів покарання до винних у порушенні законодавства про охорону праці; реалізація державної та регіональної політики в сфері охорони праці; сприяння об'єднанню зусиль і підвищенню результативності роботи посадових осіб і фахівців підприємств у сфері безпеки праці; надання підприємствам, організаціям, посадовим особам і громадянам науково-методичної, юридичної допомоги та консультації з питань охорони праці; сприяння комплектуванню служб охорони праці на підприємствах та працевлаштуванню фахівців з охорони праці; здійснення інформаційного забезпечення та пропаганди охорони праці та інші [5, с. 228; 3, с. 38].

Відтак, в процесі реформування системи охорони праці держава створює умови для повної зайнятості працездатного населення, рівні можливості для громадян у виборі професії та роду трудової діяльності, здійснює програми професійно-технічного навчання, підготовки та перепідготовки робітників.

Реалізація цих прав повинна здійснюватися через виконання вимог, викладених у законодавчих актах щодо охорони праці. Закон України «Про охорону праці» – це самостійна гілка в законодавстві України про працю. Закон визначає основні положення конституційного права громадян на охорону життя і здоров'я в процесі трудової діяльності, регулює відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці, а також встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні. Дія закону поширюється на всі підприємства, установи і ор-

ганізації незалежно від форми власності та видів діяльності (далі – підприємство), фізичних осіб, які, відповідно до законодавства, використовують найману працю, та на всіх громадян, які працюють за наймом. Закон дозволив:

- створити органи управління охороною праці та систему органів нагляду за охороною праці;
- створити власну нормативну базу з охорони праці;
- забезпечити гласність з питань охорони праці;
- ввести економічні важелі управління охороною праці;
- визначити роль колективних договорів;
- увести нові інститути управління і нагляду за охороною праці на підприємстві (уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці);
- розпочати підготовку дипломованих спеціалістів з охорони праці.

Висновки і пропозиції. Недосконалість концептуальних засад державного управління охороною праці, невизначеність його сутності, принципів, пріоритетів, основних напрямів та механізму забезпечення стали значною перешкодою для ефективного збереження трудового потенціалу, обумовили втрату здоров'я та життя працівників на виробництві, зорієтували зусилля на компенсацію наслідків несприятливих умов праці, а не на профілактичну діяльність щодо їх попередження. Посідання на державному рівні органів управління та контролю скасували можливість відповідальності за неефективність політики в сфері охорони праці, погіршення стану охорони праці, управління охороною праці в процесі реформування господарського механізму.

Основні пріоритети та напрями управління охороною праці визначають поєднання реформування господарського механізму з відповідними процесами в охороні праці; гарантованість реалізації прав і гарантій власника і працівника в сфері охорони праці; моніторинг потреб удосконалення управління охороною праці; формування державної політики охорони праці та її реалізацію; розвиток системи страхування від виробничих ризиків.

За результатами оцінки чинного законодавства з охорони праці виявлено його недостатню ефективність та дієвість. У зв'язку з цим надано пропозиції з удосконалення змісту чинного законодавства про охорону праці та про підприємства. Вони обумовлюють пільгове оподаткування та кредитування коштів підприємств, які спрямовані на поліпшення стану охорони праці, впровадження систем стимулювання охорони праці на виробничому рівні; підвищення відповідальності роботодавців за стан охорони праці, включення до умов контрактів керівників підприємств показників, що визначають ефективність управління охороною праці.

Перспективи подальшого розвитку в цьому напрямку. Ефективне реформування системи охорони праці не лише зекономить кошти страхувальників, а головне, убезпечить працівників від травм, тим самим вбереже їхнє здоров'я і життя, тому важливим є вивчення і дотримання національного законодавства про охорону праці.

Список літератури:

1. Варення Г. Про політику в галузі охорони праці / Г. Варення // Охорона праці. – 2001. – № 10. – С. 16–17.
2. Винокурова Л. Е. Основи охорони праці: Підручник / Л. В. Винокурова, М. В. Васильчук, М. В. Гаман. – К.: Вікторія, 2001. 192 с.
3. Краснюк О. Потрібна державна підтримка / О. Краснюк // Охорона праці. – 2001. – № 9. – С. 38.
4. Лесенко Г. Державний нагляд та контроль за станом охорони праці в Україні / Г. Лесенко // Охорона праці. – 2001. – № 7. – С. 3–5.
5. Михнюк Т. Ф. Охрана труда: учеб. пособие для студ. учреждений, обеспечивающих получение высш. образования по спец. в области радиоэлектроники и информатики / Т. Ф. Михнюк. – Минск: ИВЦ Минфина, 2007. – 320 с.
6. Пріоритети державного нагляду // Охорона праці. – 2007. – № 1. – С. 6.
7. Прокопенко В. І. Трудове право України: Підручник / В. І. Прокопенко. – Х.: Фірма «Консум», 1998. – С. 360.
8. Сокол Т. С. Охрана труда: учебное пособие / Т. С. Сокол; под общ. ред. Н. В. Овчинниковой. – 2-е изд., испр. и доп. – Минск: Дизайн ПРО. 2006. – 304 с.
9. Сторчак С. Безпека праці – пріоритет державної політики / С. Сторчак // Охорона праці. – 2004. – № 3. – С. 3–6.
10. Ткачук С. Охорона праці в Україні: стан, проблеми, перспективи / С. Ткачук // Охорона праці. – 2007. – № 12. – С. 9–28.
11. Хара В. Охорона праці в Україні: досвід, проблеми і перспективи / В. Хара // Безпека життєдіяльності. – 2003. – № 4. – С. 44–46.

Еременко О.В.

Сумской государственной педагогический университет имени А.С. Макаренко

РЕФОРМИРОВАНИЕ В СИСТЕМЕ ОХРАНЫ ТРУДА**Аннотация**

В статье рассмотрены принципы государственной политики в области охраны труда. Автор акцентирует внимание на необходимости реформирования национальной системы охраны труда. Большое внимание уделено приоритетным направлениям в реформировании государственной системы охраны труда. Освещены перспективы государственной политики в указанной проблеме. Автором отмечена необходимость совершенствования системы охраны труда в современных условиях.

Ключевые слова: охрана труда, охрана здоровья, реформирование системы, трудовой договор, безопасность труда.

Eremenko O.V.

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

REFORM IN THE PUBLIC WORK**Summary**

In the article the principles of state policy in the field of labor. The author focuses on the need to reform the national system of labor protection. Great attention is given priority in the reform of public health work. Deals with the perspective of public policy in definite problem. The author emphasizes the importance of improving health and safety in the modern world.

Keywords: labor protection, health care, reform of system, labor contract, safety.